

Andrej Ule
**RACIONALNOST
V DRUŽBI
ZNANJA**

STR. OD-DO

ANDREJ ULE
UNIVERZA V LJUBLJANI
FILOZOFSKA FAKULTETA
ODDELEK ZA FILOZOFIJO
AŠKERČEVA 2
SI-1000 LJUBLJANA

::POVZETEK

DA BI RAZUMELI MOŽNO preobrazbo sodobnih družb v družbe znanja, moramo vedeti, kako se znanost in tehnologija umeščata v sodobno družbo. Moramo upoštevati, kako se ob tem sama spreminjata in hkrati spreminjata tudi družbo samo. Te spremembe ne potekajo v zgodovinsko in družbeno praznem prostoru, temveč v določenih družbenoekonomskih razmerah, ki jih opredeljujejo številni sistemski konflikti in nasprotja, ki jih ni mogoče poljubno spreminjati. Domnevamo, da družba znanja stremi k podobni organizaciji kot sodobne znanosti, tj. k nehierarhičnemu, paralelno-porazdeljenemu načinu delovanja. Tako zamišljena družba znanja razvija specifične oblike racionalnosti. Zagovarjam tezo, da je to posebna oblika socialno porazdeljene racionalnosti, ki se udejanja skozi pretežno implicitna pravila kolektivnega in individualnega delovanja, ki podpirajo rast epistemske kulture v neki družbi. Razpravljam o vlogi in možnosti filozofije v razvoju epistemske kulture v Sloveniji.

Ključne besede: znanost, družba znanja, epistemska kultura, porazdeljeno znanje, pravila racionalnosti

ABSTRACT*RATIONALITY IN THE KNOWLEDGE SOCIETY*

We have to know how science and technology enter into modern society if we want to understand a possible transformation of modern societies in the knowledge societies. We have to consider how science and technology change in this process and how they at the same time change the society. These changes do not happen in a historically and societally empty space but in the given socio-economical conditions which are determined by many system conflicts and contrarities. We cannot arbitrary change these conditions. In order to understand the phenomenon and the concept of knowledge society we need further, yet not developed concept of science as mutually intertwined social and economical process. We assume that the knowledge society tends to a similar organization as the modern sciences, that is, to a non-hierarchical, parallel-distributed way of functioning. It develops the specific forms of rationality. I believe it is a special form of socially distributed rationality which is realizing mostly by implicit rules of collective and individual agency which support the growing of epistemic culture in society.

I discuss the role and possibility of philosophy in the development of epistemic culture in Slovenia.

Key words: modern science, knowledge society, epistemic culture, distributed knowledge, rules of rationality

Razvoj sodobnih družb, še zlasti manj obsežnih in razvijajočih se, je že danes, še bolj pa bo v prihodnosti, odvisen od tega, kako močno bodo uspele izkoristiti in implementirati znanje, inovativnost in ustvarjalno moč svojih prebivalcev. V Sloveniji smo se skozi obdobje tranzicije še nekako pretolkli z izkoriščanjem notranjih rezerv na področju organizacije dela in izkoriščanja delovne sile ter s podpiranjem podjetništva na področju trgovine, turizma, bančništva, kjer so bili vložki novega in zlasti lastnega znanja in inovativnosti relativno nizki. Utemeljeno pa lahko domnevamo, da se čas tovrstne ekonomske politike hitro izteka. Če ga ne bo nadomestil čas intenzivnih vlaganj v razvoj znanosti, tehnoloških in drugih inovacij, izobraževanja in fleksibilnega podjetništva na podlagi lastne pameti in znanja, bomo hitro izgubili še tisto malo, kar je bilo „našega“ (to je last slovenskih podjetij, države in slovenskega kapitala) in postali popoln privesek drugih, močnejših ekonomskih in političnih sistemov.

Da bi lahko dosegli ta preobrat, moramo (med drugim) upoštevati bistvene spremembe sodobnega sveta, zlasti nujnost poznanstvenjenja vseh oblik proizvodnje, še več, vseh segmentov ekonomskega procesa. Gre za prehod iz „ekonomske družbe“, ki temelji na mehanizmih ekonomske (in morda še politične) racionalnosti v „družbo znanja“, ki načrtno in organizirano podpira in goji razne oblike pridobivanja in uporabe vseh vrst znanj in se tudi organizira po modelu organizacije znanstvenega dela. Čeprav nikjer še nimamo opravka s takšno družbo v popolni obliki, se kažejo močne težnje v tej smeri, a ob tem bo morala svetovna družba preživeti še številne in hude krize, med drugim krize kapitalističnega svetovnega sistema.

O pojmu družbe znanja ne obstaja skoraj nič sistematskih raziskav, čeprav je ta pojem tako rekoč vsakodnevno na tapeti, predvsem v številnih Unsecovih raziskavah, poročilih Sveta Evrope itd. Tako je na primer znameniti futurolog Peter Drucker v znanem predavanju na Harvardu o družbi znanja, predstavil zelo utopične poteze te družbe. Po njegovem mnenju naj bi družba znanja ne slonela več na delu (in kapitalu) in tako prva resnično preseгла omejitve razrednih družb (Drucker, 1994).

Da bi razumeli možno preobrazbo sodobnih družb v družbe znanja, moramo vedeti, kako se znanost in tehnologija umeščata v sodobno družbo, se ob tem

sama spreminjata in hkrati spreminjata tudi družbo samo. Te spremembe ne potekajo v zgodovinsko in družbeno praznem prostoru, temveč v določenih družbenoekonomskih razmerah, ki jih opredeljujejo številni sistemski konflikti in nasprotja, ki jih ni mogoče poljubno spreminjati.

Sodobne tržne družbe in kapitalski megasistemi poskušajo na vsak način čim več zanimivega znanja in pomembnih informacij spremeniti v blago, jih podrežati lastninskim razmerjem, vendar pa neznanski in vsak dan svež dotok znanja in informacij prebija te okvire in ovire. To povzroča nemajhno paniko pri državnih in zasebnih institucijah, ki bi rade omejile in po svoje izkoristile ta tok. Ta konflikt je dolgoročno mogoče rešiti le tako, da pretok znanja/informacij čim bolj sprostimo in mu dopustimo, da se organizira po svoje, v skladu z nujnimi zahtevami znanstvenega dela in informacijskih sistemov in se ne podreja v naprej zahtevam in normam denarno-blagovnega trga.

To je morda lažje doseči v manjših in fleksibilnih ekonomskih in družbenih okoljih, kjer lažje motiviramo ljudi za doseganje višje in boljše izobrazbe, za osvajanje novega znanja, spremljanje pomembnih inovacij in njihovo uvajanje v delovni proces. V obsežnih, težko preglednih institucijah in ekonomskih sistemih so takšne spremembe težje izvedljive, ker je sila odpora zoper spremembe praviloma večja, prav tako tudi moč tradicij, starih navad in potreb. Tu je zato, da se zgodijo kvalitativne spremembe, potreben velik pritisk iz okolja ali iz vodstva institucij.

Menim, da je ena od prednosti, ne pa slabosti, Slovenije to, da je relativno majhen ekonomski sistem, ki je v sebi dokaj heterogen in ne pozna močnih centrov moči, ki bi gladko določali družbeni razvoj. To lahko izkoristimo za to, da se bolj kot doslej opremo na lastno znanje, izboljšamo izobrazbeno raven prebivalstva in motiviramo ljudi za kreativno uporabo svoje pameti in delovne sile in se tako usposobimo za hitro odzivanje na spremembe v svetu in temu ustrezno ekonomsko in družbeno prestrukturiranje.

Zato, da bi lahko razumeli moderno znanost in moderno družbo, potrebujemo nadaljnji, še ne razvit, koncept znanosti kot medsebojno prepletenega družbenega in epistemskega procesa (več o tem v Ule, 2006). Za razliko od nekdanjih utopičnih konstruktov idealnih družb ne gre za kako idealno družbo, niti za brezrazredno družbo, o kateri je sanjal Marx. Gre za družbo z vsemi pomanjkljivostmi in prednostmi moderne civilizacije, številnimi nasprotji in konflikti, vendar pa tudi družbo, ki je prisiljena, da se, tako v svojih upravnih središčih kot na svojih obrobjih, vede in organizira v skladu s temeljno epistemsko kulturo, katere najboljši vzorec nam danes predstavlja sodobna znanost oziroma njen način dela in samoorganizacije.

Tako delujoča družba vzpodbuja in goji tudi sebi ustrezne oblike komuniciranja, dogovarjanja, odločanja in premisleka, z eno besedo, ustrezno

razvite oblike racionalnosti, recimo ji kar racionalnost porazdeljenega znanja. Osnovna karakteristika takšne racionalnosti je, da se ne osredotoča na centre odločanja, ki v sebi združujejo vso moč, znanje, informacije in kompetence, temveč na množico dobro informiranih posameznikov (ali skupin), ki pridejo do soglasja glede kake odločitve v zaporedju delnih uskladitev svojih prepričanj in preferenc ter primerjav med različnimi možnostmi, nekako tako, kot prihaja do znanstvenih odkritij na podlagi mnogih delnih študij in primerjave doseženih rezultatov z različnimi hipotezami, ki jih formulirajo in predlagajo posamezni raziskovalci ali raziskovalne skupine. Pri tem ni nekega v naprej postavljenega centralnega arbitra resnice ali središča odločanja, temveč do odločitve pride skozi preplet mnogih vzporedno potekajočih in medsebojno konkurenčnih raziskovalnih poti.

Ta vrsta družbenega delovanja sloni na različnih oblikah družbeno porazdeljene kognicije in kolektivnega delovanja. Bistveno pri tem je, da imajo kognitivni sistemi, ki vključujejo več posameznikov kognitivne lastnosti, ki se razlikujejo od kognitivnih lastnosti posameznikov, ki sodelujejo v sistemu (Rogers, Scaife, 1997). Za družbo znanja so ključne tiste oblike kolektivnega odločanja in delovanja, ki temeljijo na porazdeljenem znanju in ga dalje razvijajo. Te oblike namreč razvijajo paralelistični in necentraliziran spoznavni proces v različnih skupinah. Naj dodam, da ta proces nikakor ni v nasprotju z tradicionalnimi "individualnimi" oblikami znanja, razmišljanja in odločanja, temveč se te oblike organsko vključujejo v obsežnejše procese socialne kognicije in socialnega delovanja.

Naj navedem, da so raziskovalci porazdeljene kognicije ugotovili, da je optimalno takšno delovanje skupin oz. socialnih sistemov, ki fleksibilno kombinira iskanje koherentnih stališč v skupinah (sistemih) in iskanje alternativnih in konkurenčnih stališč pri posameznikih oz. posameznih delih sistema (Hutchins, 1995).

Ko govorimo o družbi znanja, moramo še zlasti upoštevati sočasno in večkratno porazdelitev kognitivnih procesov, tu gre namreč za delitev kognitivnega dela med ljudmi, skupinami in institucijami, za delitev kognitivnega dela med posamezniki in sodobnimi informacijskimi sistemi (na primer internet, banke podatkov, informacije, ki so zakodirane v osebnih računalnikih ipd.) ter za prepletanje različnih kognitivnih pojavov v času. Tako na primer na sedanje kognitivne dogodke pri posameznikih in skupinah pomembno vplivajo pretekli dogodki, ki so shranjeni v kognitivnem omrežju skupin, podobno pomembno vpliva anticipiranje prihodnjih dogodkov, na primer domneve o posledicah njihovih odločitev. Prav časovni vidik porazdeljene kognicije je najpomembnejši za razvoj človekovih spoznavnih in miselnih zmožnosti, pa tudi za dinamiko skupinskega delovanja, mišljenja in odločanja (Rogers,

Scaife, 1997). Kognitivni vidiki socialnega delovanja se povezujejo z drugimi psihološkimi in socialnimi vidiki v kompleksne celote "porazdeljenih učinkov", tako nastajajo na primer kognitivno-emocionalni timi ali pa v kompleksne oblike povezav med ljudmi, računalniki in drugimi artefakti. V družbi znanja se takšno delovanje in organiziranje kognitivnih procesov lahko dvigne na zavestno raven in predstavlja načrtno dejavnost ljudi. Znanstveno raziskovanje v sodobnih znanostih je seveda najbolj viden, vendar ne edina oblika takšnega delovanja in organiziranja ljudi.

V težko pregledni množici vzporedno potekajočih kognitivnih procesov si je le težko zamisliti tradicionalne oblike racionalnosti, ki se osredičajo na opravičevanje in utemeljevanje prepričanj pri posameznikih, na razumno odločanje in instrumentalno racionalnost, to je na razmislek o sredstvih, s katerimi naj bi dosegli svoje namere. Posameznik oblikuje svoja prepričanja, odločitve, namere in poznavanje sredstev ob stalni navezavi na celo vrsto komunikacijskih kanalov, informacijskih virov, pri čemer se naslanja na zaupanje v razne eksperte, poznavalce, medije. Njegovi osebni razmisleki predstavljajo pogosto le aspekt ali moment intersubjektivnih in nad-subjektivnih kognitivnih procesov, nad katerimi nima popolnega nadzora, torej v teh razmislekih, presojah in ocenah nikakor ni tradicionalni avtonomen subjekt, a tudi ni heteronomen, torej preprosto odvisen (nesvoboden). Nasprotno, njegova svoboda je vse bolj tem, da se čim bolj zavestno in reflektirano vključuje v porazdeljene kognitivne procese in v sebi samem "preigrava" kognitivno igro, ki poteka v družbi.

Medtem ko posamezniki skušajo ohranjati konsistentnost in koherenco svojih prepričanj, lahko referenčne skupine, ki jim posamezniki pripadajo, da ne govorimo o razpršenih skupinah uporabnikov raznih internetskih storitev, diskusijskih skupin, blogov itd. gojijo zelo nasprotna si prepričanja in nazore, ki se skušajo uveljaviti kot prevladujoči v javnosti, mnenjskih vodij ali v skupinah ekspertov. Tu se dogaja stalna "bitka" mnenj, domnev, teorij, nazorov, pravcati "anything goes" v živo. Seveda mora priti do omejenega sodelovanja in koordiniranja kognitivnih dosežkov in dejanj, toda zelo redko gre za prilagajanje pogledov določenemu mnenju, pogledu, doktrini, pač pa za pozitivno kompeticijo, v kateri prihaja do delnega prekrivanja in ujemanja stališč, do medsebojnega dopolnjevanja, ki vzpostavi začasno ravnovesje med težjo po soglasju (koherenci) in upoštevanjem različnih alternativ.

Podobno kot v znanstveni skupnosti, domnevamo, da tudi koncept družbe znanja favorizira fleksibilne in dobro informirane skupine družbenih akterjev kot pa posamezniki, kajti takšne skupine v dinamičnem in hitro spremenljivem "kognitivnem okolju" lažje kot posamezniku dosegajo prej navedena delna soglasja in se odločajo za delovanje. Posameznik lahko prispeva le majhen

delež k družbeni produkciji znanja oz. k toku porazdeljene kognicije. Tudi to je podobno kot v znanosti, kjer posamezni raziskovalec največkrat prispeva le majhen delež k določenemu odkritju, ki je nastalo kot rezultat sočasnega dela mnogih posameznikov in skupin. Posamezni raziskovalci v svojem delu sicer sledijo vsak svoji raziskovalni optiki, razvijajo svoje hipoteze in jih testirajo, vendar so podvrženi določenim skupnim normam in predvsem medsebojnemu javnemu nadzoru, na primer v procesu medsebojnega recenziranja svojih prispevkov v znanstvenih medijih (Thaggard, 1988).

Drugo takšno merilo vrednosti posameznih kognitivnih prispevkov oz. sredstvo za eliminiranje prevelike množice nasprotnih si domnev v znanosti so eksperimenti ter skrbno opravljene in ponovljene meritve in opazovanja. Vendar je tudi ta proces daleč od uniformnosti, kajti realni eksperimenti, meritve in opazovanja dajo le redko povsem enolične in ponovljive rezultate, pač pa do neke vrste epistemske politike raziskovalnih skupin, ki na podlagi cele vrste recenzij in popravkov prvotnih domnev pri različnih raziskovalcih privede do začasnega soglasja. Znanstvene skupnosti niso niti popperjanske, niti kuhnovske ali feyerabendovske, temveč so mešanica vsega tega, nekateri raziskovalci ali skupine gojijo bolj odprto in ostro medsebojno kritiko in napredujejo nekako po postopku stalne falzifikacije, drugi raziskovalci in skupine se bolj zvesto držijo utrjenih nazorov in delujejo po načelu "reševanja ugank" v "običajni znanosti", tretji zopet so blizu feyerabendovski epistemološki anarhiji. Prav vzporednost in medsebojna konkurenca različnih metodologij lahko privede do sinergičnega učinka, ki presega vsoto posameznih dosežkov. Narejeno je bilo že kar nekaj računalniških modelov teh procesov, ki dodatno potrjujejo te učinke (na primer znani računalniški model znanstvenih skupnosti "Ether", ki sta ga že l. 1981 ustvarila W. Kornfeld in C. Hewitt (Kornfeld, Hewitt, 1981).

Postavljam domnevo, da družba znanja pomeni širjenje tovrstne paralelistične "metodologije" iz območja znanosti na vso družbo, to pa zato, ker je v sodobnih razmerah hiperkompleksne in globalizirane družbe takšna metodologija preprosto družbeno, ekonomsko in epistemsko bolj uspešna, kot so bile do sedaj prevladujoče koncepcije doseganja soglasij, odločanja, vodenja in iskanja razlogov. Namesto tega podpira razne oblike porazdeljene in kolektivne racionalnosti. Klasični modeli instrumentalne racionalnosti odločanja in delovanja preferirajo ti "ekonomsko" pojmovanje, po katerem je racionalno delovanje tedaj, kadar subjekt skuša doseči čim več dobička oz. prednosti in čim manj izgub ter pri tem upošteva vse relevantne alternative in izbere najučinkovitejšo sredstvo ali pot za doseganje svojih ciljev.

Toda racionalnost akterjev v neki skupini, ki deluje na porazdeljen način, je vedno tudi učinek interakcij in sodelovanja akterjev v porazdeljenih kognitivnih

procesih, ne zgolj stvar osebnih preferenc, poznavanja alternativ in poznavanja koristi in škode. Konkretnije rečeno, akterji razvijajo neko zavezanost skupni dejavnosti, pri čemer ni treba, da bi pri njih obstajala izrecna zavest o kakšni skupnih ali skupinskih normah racionalnosti. Minimalni pogoj za zavezanost neki skupni dejavnosti je, da vsi akterji zaznavajo isto situacijo in to, da vedo, da vsi pripadajo tej situaciji in noben ni arbiter resnice ali odločanja v skupini. Odtod namreč izhaja njihovo implicitno skupno znanje o tej situaciji in o tem, da so vsi udeleženi v njej. Takšno implicitno skupno znanje deluje kot omejitveni pogoj (constrains) pri zasnutkih odločitev, dejanj in pri utemeljevanju verjetij akterjev s skupnimi prepričanji. Natančnejša razdelava te okoliščine bi terjala nekaj formalne logike, kar tu opuščam (več o tem v Ule, 1996, 2006). Implicitno skupno znanje o skupni situaciji deluje tudi kot nekako skupno pravilo sklepanja, ki podpira kooperacijo in nekonfliktno kompeticijo. S tem ni rečeno, da se bodo res vsi akterji obnašali temu primerno, toda razumno je pričakovati, da bo tako delovala večina akterjev, razen če niso obremenjeni s kakšnimi vnaprejšnjimi predsodki in medsebojnimi antipatijami.

Preprost primer nam lahko pokaže razliko med običajno „individualno“ in „skupnostno“ racionalnostjo. Recimo, da nameravata dve osebi storiti neko dejanje D , ki ga lahko uresničita le oba skupaj in sočasno storita vsak svoj del skupnega dejanja). Pa še recimo, da sta osebi tudi izvedli D , pri čemer je oseba A storila svoj delež d_1 , oseba B pa svoj delež d_2 . Potem lahko racionalno pojasnimo obe delni dejanji tako, da naredimo praktična sklepa za oba akterja sledeč klasični aristotelski shemi praktičnega silogizma:

A namerava skupaj z B storiti D ;
 A ve, da lahko to storita, le če
 sočasno A stori d_1 in B stori d_2 ;
 Torej: A stori d_1

B namerava skupaj z A storiti D ;
 B ve, da lahko to storita, le če
 sočasno B stori d_2 in A stori d_1 ;
 Torej: B stori d_2

Oba sklepa sta upravičena v toliko, ker na tihem predpostavljamo, da sta A in B razumi osebi in ju ničesar ne ovira pri izvedbi dejanja, ki vsak zase sledita svoji implicitni normi ali pravilu praktične racionalnosti, ki jo lahko povzamemo z besedami:

če vem, da je nekaj potrebno storiti zato, da bi dosegel nek cilj (namero) in me pri tem nič ne ovira, potem to tudi storim.

Toda naša dva sklepa vendarle ne opišeta pravilno racionalnostne situacije obeh akterjev, kajti izostala je sočasnost (in koordiniranost) obeh dejanj. V prvem primeru smo „sklepali“ le na to, da A stori d_1 in B stori d_2 , ne pa, da to storita sočasno. Nesmiselno bi bilo sklepati na primer v prvem sklepu tako, da „ A stori d_1 sočasno s tem, ko B stori d_2 “, v drugem sklepu pa, da „ A

stori D2 sočasno s tem, ko B stori D1“, kajti prvi sklep govori lahko le o tem, kaj stori A, ne pa tudi, kaj stori B in podobno drugi sklep govori lahko le o tem, kaj stori B, ne pa tudi, kaj stori A. Torej moramo uvesti drugačno razlago dejanj, takšno, ki upošteva oba akterja hkrati in privzema neko skupno normo racionalnosti. Imamo torej skupni sklep za oba akterja. To bi šlo na primer takole:

A in B nameravata skupaj izvesti D;

Skupno znanje A in B je, da lahko storita D le tako, če sočasno A stori D1 in B stori D1;

Torej: Sočasno A stori D1 in B stori D2.

Za prehod od premis k zaključku, ki nam da racionalno razlago dejanj, moramo predpostaviti še, da sta A in B kolektivno racionalna akterja in ju ničesar ne ovira pri izvedbi njunega dejanja ter da oba upoštevata *skupno* normo ali pravilo praktične racionalnosti, ki bi jo lahko povzeli z besedami:

Če vemo, da lahko uresničimo neko skupno namero le tako, da vsi člani skupine sočasno storimo vsak svoj del skupnega dejanja in je to naše skupno znanje ter nas pri tem ne ovira nobena prepreka, potem sočasno storimo vsak svoj del skupnega dejanja.

Ta norma je lahko prisotna v socialni situaciji le kot *porazdeljeno* znanje skupine in ne nujno kot individualizirano znanje vseh posameznikov ali kot njihovo izrecno skupno znanje. Kljub temu A in B *skupaj* in *sočasno* upoštevata to normo v svojem delovanju. Šele izrecna komunikacija med člani o razlogih svojih dejanj in poskus racionalnega upravičenja dejanj lahko privede do eksplikacije te norme v zavesti vseh akterjev. V kolikor bi skušala A in B eksplicirati njuno porazdeljeno znanje o skupinski normi racionalnosti, bi se to znanje spremenilo v izrecno skupno znanje obeh akterjev, pri čemer bi A in B vedela, da v dani situaciji spoštujeta dano normo, dalje bi vedela, da vsakdo od njiju v dani situaciji spoštujeta dano normo itd. v neskončnost.

Prav podobno lahko dokažemo za pojav kolektivne epistemske racionalnosti, na primer za primer kolektivnega upravičenja prepričanj. Recimo, da skušata osebi A in B dokazati resničnost določeno izjave. Naj bo tako, da ena sama oseba ne more zbrati dovolj argumentov in podatkov za to ta dokaz, zato vsaka od njiju raziskuje svoj del problema, nato pa združita svoje argumente in ti so dovolj za dokaz. Kdaj lahko rečemo, da imata A in B upravičene razloge za sprejemanje dane izjave?

Zopet bi bilo premalo, če bi naredili dva ločena sklepa o tem, kaj počne vsak posameznik, na primer

A dokazuje izjavo p;
 A zbere argumente,
 ki dokazujejo q₁;
 A ve, da če q₁ in q₂, potem p;
 Torej: A dokaže p

B dokazuje izjavo p;
 B zbere argumente, ki dokazujejo q₂;
 B ve, da če q₁ in q₂, potem p;
 Torej: B dokaže q

To očitno ne gre, saj v prvem primeru manjkajo dokazi za q₂, v drugem pa za q₁. Zato moramo združiti oba sklepa v en "skupni" sklep:

A in B dokazujeta izjavo p;
 A zbere argumente, ki dokazujejo q₁;
 B zbere argumente, ki dokazujejo q₂;
 Skupno znanje A in B je, če q₁ in q₂, potem p;
 Torej: A in B dokažeta p.

A tudi sedaj sklep kljub še ne velja, kajti A in B morata prej izvedeti tudi to, kar ve drugi partner in na podlagi tega znanja morata oba *skupaj* priti do ugotovitve, da iz q₁ in q₂ izhaja p. Pri tem morata sočasno slediti skupnim normam ali pravilom dokazne racionalnosti, v tem primeru pravi:

Če vemo, da delni argumenti vseh akterjev dokazujejo trditve, iz katerih izhaja določena izjava (ali prepričanje), potem vsi akterji skupaj dokažemo to izjavo.

Šele ob tem pogoju se delni razlogi q₁ in q₂ spremenijo v *skupne* razloge izjave p. Zopet je to stvar porazdeljenega znanja, ki ga ni potrebno razdeliti na konjunkcijo dveh individualnih znanj. Toda če A in B drug drugemu eksplicirata svoje delne argumente, potem se porazdeljeno znanje o razlogih (in o skupni normi racionalnosti) pretvori v eksplicitno skupno znanje obeh oseb.

S številom oseb, ki sodelujejo v nekem socialnem spoznavnem procesu narašča tudi pomen socialno porazdeljene kognicije skupnih situacij in delovanja skupin. Kolikor bolj racionalno skuša biti to delovanje, toliko večji delež porazdeljene kognicije se javno artikulira in morda reflektira pri posameznikih. Kolikor bolj se ta kognicija artikulira v govoru ali se eksplicira v dejanjih posameznikov in skupin, toliko več netrivialnega skupnega znanja nastaja in se ob tem akumulira v medijih, tradicijah in predvsem v logično organiziranem znanju.

Sodobno znanost imam za sistematski in načrtni sistem proizvodnje netrivialnega skupnega znanja na podlagi porazdeljene kognicije raziskovalcev in raziskovalnih skupin. Zamisel o družbi znanja je s tega stališča nujna konsekvence poznanstvenjenja družbene proizvodnje, kajti slej ko prej lahko pričakujemo, da se bodo nekateri ključni procesi za ravnanje z znanjem in za

pridobivanje novega znanja preselili iz ožjega epistemskega območja na širšo družbo. Domnevam, da se bodo v tej meri izoblikovala tudi nova merila in načela racionalnosti, ki presegajo instrumentalno racionalnost posameznikov in partikularnih socialnih subjektov in podpirajo socialno distribuirano kognicijo. V tej perspektivi lahko pričakujemo tudi upadanje pomena ti. ekonomske racionalnosti in uveljavljanje bolj "socialnih", komunikacijskih, tudi etično naravnanih meril in oblik racionalnosti.

Prehod iz "ekonomskih" družb v "družbe znanja" je močno odvisen od epistemske kulture v družbi, konkretno pa od tega, kako hitro in v kolikšni meri se v družbi poraja najprej porazdeljeno znanje o nujnih pogojih racionalnega delovanja in rezoniranja in še kako hitro in v kolikšni meri to znanje postaja netrivialno eksplicitno skupno znanje, najprej na ravni ekspertskih skupin in nato tudi za vse kompetentne in dobro informirane akterje. V teh procesih ima znanost seveda veliko vlogo, v tem okviru pa tudi filozofija, vendar ne kakršnakoli filozofija, temveč tista, ki sama sledi zahtevnim načelom praktične in teoretske racionalnosti. Vloga filozofije je po moje prav v tem, da s teoretsko refleksijo pomaga eksplicirati in ozaveščati splošne norme in pravila praktične in teoretske racionalnosti in se ne zaustavlja na mejah klasične individualne ali ekonomske racionalnosti, niti ne beži od nje stran v domnevno svobodna, neomejena območja transracionalne ali absolutne gotovosti ali v domnevno svobodno menjavo različnih teoretskih kontekstov. To se mi zdi precej zahtevna in odgovorna naloga in nisem prepričan, da se je slovenski filozofi dobro zavedamo. Domnevam, da smo zato le šibko prisotni v preobrazbi slovenske družbe iz ekonomske v družbo znanja, da pa z bolj poglobljenim razmislekom o sebi in svojem delu lahko veliko prispevamo k tej preobrazbi. Veliko število dobro usposobljenih filozofskih ekspertov v Sloveniji morda kaže na velik, a neizkoriščen potencial racionalne refleksije in filozofskega znanja v Sloveniji.

::LITERATURA

Drucker, P. (1994): *Post-Capitalist Society*. Harper Collins, New York.

Hutchins, E. (1995): *Cognition in the Wild*. MIT, Cambridge/M.

Kornfeld, W. A., Hewitt, C. E. (1981): The Scientific Community Metaphor. V: *IEEE Transactions on Systems, Man, and Cybernetics*, 1.

Rogers, Y., Scaife, M. (1997): Distributed Cognition.

]http://www.sv.cict.fr/cotcos/pjs/TheoreticalApproaches/DistributedCog/

DistCognitionpaperRogers.hrt#

Thagard, P. (1988): *Computational Philosophy of Science*. MIT, Cambridge/M.

Ule, A. (1996): *Znanje, znanost in stvarnost*. ZPS, Ljubljana.

Ule, A. (2006): *Znanost, družba, vrednote*. Aristej, Ljubljana.